

**Економіка
і становлення нової
системи господарювання**

Шинкоренко Т.П., канд. екон. наук,

Кузнєцова Л.І., канд. екон. наук

Інститут економіки та прогнозування НАН України

**ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ ЧАСТКИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ
В СТРУКТУРІ ВВП ТА ВАЛОВОГО ВИПУСКУ
УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

Проведено аналіз особливостей зміни частки заробітної плати в структурі ВВП та валового випуску України порівняно з тенденціями відповідних макроекономічних пропорцій у країнах ЄС. Зроблено висновок щодо причин формування суттєвих розбіжностей у величині частки заробітної плати у валовому випуску окремих видів діяльності між Україною та розвиненими країнами світу. Обґрунтована необхідність застосування більш виваженої економічної політики щодо подальшого нарощування заробітної плати з урахуванням необхідності дотримання оптимальних пропорцій у структурі валового внутрішнього продукту за категоріями доходу та структурі витрат валового випуску.

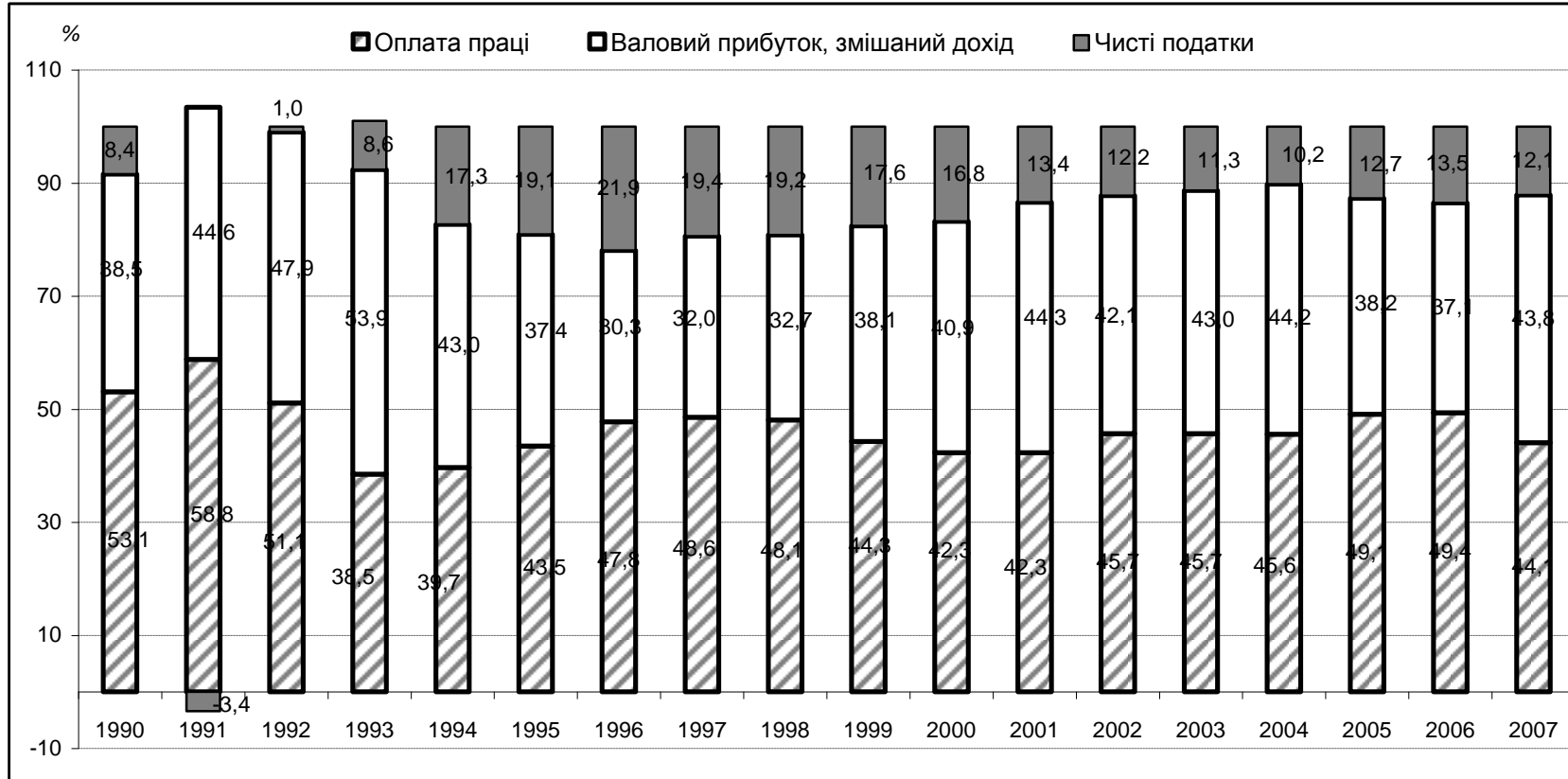
Підвищення рівня оплати праці в Україні є однією з найбільш актуальних та дискусійних проблем на сучасному етапі розвитку. З одного боку, воно має об'єктивний характер і зумовлено значним відставанням України за цим показником від розвинених країн та переважної більшості країн з новими ринковими економіками, з іншого – мають підтримуватися економічно обґрунтовані пропорції між розподілом валового внутрішнього продукту та валового випуску. Різні аспекти вдосконалення системи оплати праці в Україні висвітлено в працях відомих вітчизняних науковців Д.Богині, І.Бондар, Е.Лібанової, А.Колота, В.Новикова, А.Ревенка та інших. Водночас предметом досліджень у більшості публікацій є рівень українських соціальних стандартів, проблеми бідності, зайнятості населення, трудова міграція, співвідношення динаміки заробітної плати та продуктивності праці тощо [1–5]. Автори даної публікації поставили собі за мету розглянути, як процеси нарощування заробітної плати відбиваються на зміні важливих макроекономічних пропорцій, таких як частка оплати праці в структурі валового внутрішнього продукту (ВВП), валової доданої вартості (ВДВ) та валовому випуску, оптимальні співвідношення яких впливають на загальноекономічну динаміку. Дослідження цього аспекту проблеми дозволяють оцінити, як процеси зростання рівня оплати праці узгоджуються з реальними можливостями української економіки та які наслідки вони можуть мати щодо перспектив її подальшого розвитку.

Важливим напрямом таких досліджень є проведення міжнародних порівнянь, що дає можливість оцінити, наскільки вектор та кількісні параметри зміни макроекономічних пропорцій в економіці України співпадають зі спрямованістю відповідних структурних змін в економіках розвинених країн та країн з новими ринковими економіками, що слугує опосередкованим індикатором їх ефективності.

Напередодні започаткування ринкових реформ (1990 р.) структура ВВП України за доходами мала такі пропорції: оплата праці – 53,1%, валовий прибуток, змішаний дохід – 38, чисті податки – 8,4%. Порівняно низький рівень останніх з огляду на пропорції, що притаманні розвиненим ринковим економікам, пов'язаний зі значним централізованим перерозподілом податкових надходжень між різними секторами економіки та окремими підприємствами, що здійснювався в умовах планової економіки. У цей період за рахунок податків на виробництво та імпорт формувався 21% ВВП, з них на субсидії спрямовувалося близько 60% від загального обсягу, або 12,6% від ВВП. Протягом ринкової трансформації української економіки структура ВВП за категоріями доходу зазнавала суттєвих щорічних змін, які мали стрибкоподібний характер та справляли шоківий вплив на розвиток економіки. Так, із першим проявом кризових явищ держава ще інерційно намагалася стримувати падіння заробітної плати працюючих та доходів підприємств за рахунок розширення субсидування реального сектору економіки. Наслідком цього було стрімке скорочення питомої ваги чистих податків у ВВП, частка яких у 1991 р. взагалі набула від'ємного значення, тоді як питома вага двох інших складових дещо збільшилася (рис. 1).

Із розгортанням кризи частка заробітної плати зазнала обвального падіння. Так, тільки за 1993 р. проти попереднього року її питома вага у ВВП скоротилася на 13,3 відсоткового пункту і досягла безпрецедентно низького рівня (38,5%), тобто основний тягар трансформаційної кризи позначився на доходах найманих працівників, значна частина яких фактично дійшла до межі зубожіння. Період 1994–1997 рр. характеризувався поступовим нарощуванням питомої ваги заробітної плати з одночасним скороченням частки валового прибутку, змішаного доходу. Причому частка останнього в цей період скоротилася до небезпечного для розвитку економіки рівня, що було зумовлено головним чином не підвищенням у структурі ВВП оплати праці, що мало об'єктивний характер, а значним посиленням податкового тиску. Питома вага чистих податків наблизилася до рівня 20%, а в 1996 р. навіть перевищила цю позначку. Разом з цим відбулися суттєві викривлення в перерозподілі первинних доходів між сектором загальнодержавного управління та підприємствами на користь державного сектору економіки. Тобто державний сектор фактично викачував фінансові ресурси з реального сектору економіки. Як наслідок, майже повністю призупинилася інвестиційна діяльність підприємств, що негативно позначилося на технічному стані виробничої бази,

Рис. 1. Структура ВВП України за категоріями доходу в 1990–2007 рр., %

* 2007 р. оцінка за попередніми даними.

Джерело: Національні рахунки України, 2006 рік: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2007.

зумовило подальше поглиблення кризового стану економіки і, природно, обмежило ресурси для збільшення оплати праці найманих працівників.

У 1998 р. знов відновилася тенденція скорочення частки оплати праці на користь розширення присутності в структурі ВВП валового прибутку, змішаного доходу, яка зберігалася до 2000 р. Це мало об'єктивний характер і зумовлювалося потребою реального сектору економіки в накопиченні ресурсів для власного розвитку. Позитивною ознакою було те, що ці зміни не були стрибкоподібними, як на початку ринкової трансформації української економіки, а відбувалися досить помірними темпами. Водночас поступово гармонізувався міжсекторальний розподіл доходів із посиленням позицій підприємств, а також дещо зменшився рівень податкового тиску. Зазначене стабілізувало розвиток економіки, сприяло активізації інвестиційної діяльності та згодом надало поштовх до економічного піднесення.

Із виходом української економіки на траєкторію зростання відновилася тенденція до збільшення частки заробітної плати, яка з 42,3% в 2000 р. підвищилася до 49,4% в 2006 р. Динаміка нарощування питомої ваги оплати праці в структурі ВВП мала досить сталий характер (за винятком 2004 р.) і отримала прискорення в 2005–2006 рр. Водночас в останні роки намітилася тенденція підвищення частки чистих податків, що протягом досить тривалого періоду (1997–2004 рр.) демонструвала стійку тенденцію до скорочення. Під тиском одночасного збільшення вагомості зазначених двох сегментів структури ВВП представництво валового прибутку, змішаного доходу в 2006 р. суттєво скоротилося, а саме – до 37,1% (з них 12,8% припадало на сектор домашніх господарств та 22,6% – на сектор нефінансових корпорацій). Такі зрушення в макроструктурних пропорціях є загрозливими для подальшого розвитку економіки, оскільки звужують потенційні можливості реального сектору щодо нагромадження капіталу для розширеного відтворення та удосконалення виробничого апарату. Як правило, наслідком таких змін є уповільнення в перспективі загальноекономічної динаміки.

За відсутності остаточних статистичних даних щодо складових ВВП за категоріями доходу за 2007 р. не було можливості провести відповідні розрахунки. Але аналіз попередньої статистичної інформації дозволяє зробити висновок, що в 2007 р. відбулася гармонізація структури ВВП за доходами внаслідок зниження питомої ваги оплати праці до 44,1% та чистих податків – до 12,1% за рахунок стрімкого підвищення питомої ваги доходів.

Порівнювальний міжнародний аналіз структурних пропорцій розподілу ВВП за доходами свідчить, що станом на 2006 р.¹ у середньому по країнах ЄС (27 країн) частка заробітної плати та чистих податків була меншою, ніж в

¹ У зв'язку з тим, що структура ВВП у 2007 р. оцінена за попередніми даними, які, як свідчить практика, при подальшому уточненні можуть бути суттєво скориговані, міжнародні порівняння проведені станом на 2006 р.

Україні, а частка валового прибутку, змішаного доходу – вищою. Тобто пропорції формування ВВП за первинними доходами країн Європейського Союзу більшою мірою зорієнтовані на забезпечення їх розвитку, ніж це має місце в Україні. Щодо окремих країн, то вищий рівень оплати праці в структурі ВВП спостерігається лише в двох із обраних для порівняння країнах, а саме у Франції (на 2,5 відсоткового пункта) та незначною мірою у Німеччині (на 0,1 відсоткового пункта). Але в Німеччині внаслідок меншої частки чистих податків рівень валового прибутку, змішаного доходу є на 2,5 відсоткового пункта вищим, ніж в Україні, і становить 39,6 % (табл. 1).

Якщо брати до уваги країни з новими ринковими економіками, то за часткою заробітної плати Україна випередила всі країни, що наведені в таблиці. Особливо відчутний відрив за цим показником спостерігається порівняно з Болгарією (на 17,2 відсоткового пункта) та Польщею (на 13,2 відсоткового пункта). Хоча в порівнянні з іншими країнами ця різниця є суттєво меншою, але теж досить відчутною і знаходиться в діапазоні між 4,1 відсоткового пункта (Угорщина) та 6,6 відсоткового пункта (Чеська Республіка).

Одночасно з вищою часткою заробітної плати структура українського ВВП відрізняється від постсоціалістичних країн (за винятком Болгарії) більшим рівнем чистих податків. Результатом цього є суттєве відставання України за рівнем валового прибутку, змішаного доходу. Тобто саме того компоненту ВВП, що є основним джерелом накопичення капіталу для інвестування розвитку економіки. За цим параметром Україна поступається Болгарії на 12,4 відсоткового пункта, Чеській республіці – на 11,1, Латвії – на 8,3, Польщі² – на 13,2 відсоткового пункта. І це відбувається за умов, коли українська виробнича база потребує не меншого, а навіть більш кардинального оновлення, ніж у перелічених країнах.

Отже, можна констатувати, що в Україні, на відміну від інших європейських країн і особливо країн із новими ринковими економіками, відбувається гіпертрофоване нарощування частки оплати праці, що зумовлює деформації макроекономічних пропорцій ВВП і обмежує інвестиційні можливості подальшого економічного розвитку.

Яскравіше зазначена тенденція проявляється при дослідженні зміни відносного рівня двох складових доходу (без чистих податків на продукти та імпорт) у структурі валової доданої вартості.

Протягом 2000–2007 рр. зміна співвідношення між рівнем оплати праці та валового прибутку, змішаного доходу в структурі ВДВ не мала характеру сталої тенденції і в окремі роки характеризувалася протилежним напрямком (рис. 2).

² Станом на 2005 р.

Таблиця 1

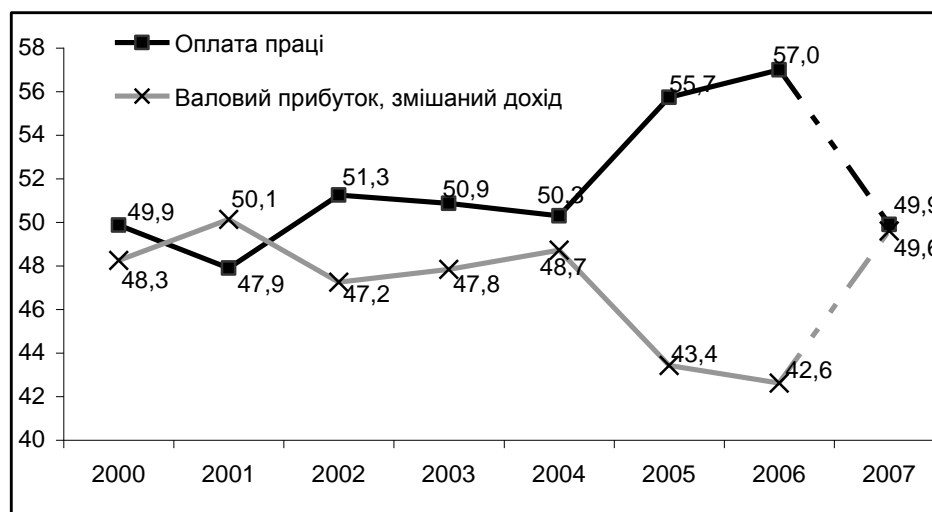
**Частка складових ВВП за категоріями доходу в ЄС та деяких окремих країнах
у 1995–2007 рр., %**

Країна	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	Заробітна плата												
ЄС (27 країн)	50,3	50,0	49,7	49,6	49,8	50,0	50,2	50,0	49,8	49,2	49,0	48,7	48,4
Болгарія	41,9	36,7	33,8	38,8	37,0	34,6	34,9	34,1	34,7	33,4	33,3	32,2	33,2
Чеська Республіка	43,0	43,8	44,0	42,1	41,7	41,9	42,3	43,2	43,8	42,7	42,9	42,8	42,8
Німеччина	54,0	53,7	52,8	52,6	52,7	53,4	53,1	52,7	52,4	51,5	50,4	49,5	48,9
Франція	51,8	51,9	51,5	51,2	51,8	51,9	52,2	52,6	52,5	52,2	52,2	51,9	52,0
Італія	41,2	41,4	41,6	39,7	39,8	39,2	39,5	39,8	40,2	39,9	40,8	41,2	40,8
Латвія	44,0	46,0	44,1	43,9	43,7	41,4	39,7	38,5	39,7	39,5	41,9	43,0	45,0
Угорщина	46,9	45,7	44,9	44,8	43,1	43,4	44,8	45,4	45,8	45,9	46,5	45,3	43,9
Польща	39,8	40,9	41,7	42,0	41,5	40,2	41,0	39,1	38,2	36,2	35,8	35,5	36,2
Фінляндія	49,5	49,9	48,4	47,9	47,8	47,2	47,5	47,5	48,3	48,1	49,1	48,3	47,8
	Валовий прибуток, змішаний дохід												
ЄС (27 країн)	38,4	38,6	38,6	38,3	37,8	37,6	37,8	38	38,3	38,7	38,8	39,0	н.д.
Болгарія	46,6	50,0	52,5	51,2	53,1	55,3	55,0	52,5	50,7	50,1	49,0	49,5	н.д.
Чеська Республіка	47,6	46,5	47,2	49,8	49,6	49,5	49,5	48,2	47,7	47,8	47,7	48,2	н.д.
Німеччина	36,4	36,7	37,4	37,5	36,8	36,1	36,5	37,0	37,1	38,1	39,0	39,6	н.д.
Франція	34,5	33,9	34,2	34,6	34,0	34,4	34,6	34,3	34,4	34,3	34,1	34,4	н.д.
Італія	48,2	48,3	47,4	46,4	46,5	47,2	47,4	47,1	47,0	47,1	46,0	45,0	н.д.
Латвія	43,1	41,7	43,0	42,3	44,0	47,3	49,2	51,0	49,1	49,5	46,9	45,4	н.д.
Угорщина	37,3	39,1	40,8	41,0	41,9	42,1	41,6	41,4	40,0	39,8	39,7	41,6	н.д.
Польща	47,0	45,6	45,2	45,6	45,4	47,6	46,9	48,0	49,0	51,9	51,4	н.д.	н.д.
Фінляндія	39,5	38,4	39,1	39,8	39,8	41,0	41,0	40,7	39,4	39,8	38,6	39,6	н.д.

Продовження табл. 1

Країна	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Чисті податки													
<i>ЄС (27 країн)</i>	<i>11,3</i>	<i>11,4</i>	<i>11,7</i>	<i>12,1</i>	<i>12,4</i>	<i>12,4</i>	<i>12,0</i>	<i>12,0</i>	<i>11,9</i>	<i>12,1</i>	<i>12,2</i>	<i>12,3</i>	н.д.
Болгарія	11,5	13,3	13,7	10,0	9,9	10,1	10,1	13,4	14,6	16,5	17,7	18,3	н.д.
Чеська Республіка	9,4	9,7	8,8	8,1	8,7	8,6	8,2	8,6	8,5	9,5	9,4	9,0	н.д.
Німеччина	9,6	9,6	9,8	9,9	10,5	10,5	10,4	10,3	10,5	10,4	10,6	10,9	н.д.
Франція	13,7	14,2	14,3	14,2	14,2	13,7	13,2	13,1	13,1	13,5	13,7	13,7	н.д.
Італія	10,6	10,3	11,0	13,9	13,7	13,6	13,1	13,1	12,8	13,0	13,2	13,8	н.д.
Латвія	12,9	12,3	12,9	13,8	12,3	11,3	11,1	10,5	11,2	11,0	11,2	11,6	н.д.
Угорщина	15,8	15,2	14,3	14,2	15,0	14,5	13,6	13,2	14,2	14,3	13,8	13,1	н.д.
Польща	13,2	13,5	13,1	12,4	13,1	12,2	12,1	12,9	12,8	11,9	12,8	н.д.	н.д.
Фінляндія	11,0	11,7	12,5	12,3	12,4	11,8	11,5	11,8	12,3	12,1	12,3	12,1	н.д.

Джерело: розраховано за даними European commission, Eurostat [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal>>.

Рис. 2. Динаміка часток оплати праці та валового прибутку, змішаного доходу у ВДВ України в 2000–2007 рр. *, %

* 2007 р. оцінка за попередніми даними.

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України за відповідні роки.

Так, у 2001 р. мало місце перевищення питомої ваги валового прибутку порівняно з оплатою праці. Проте у 2002 р. співвідношення цих складових доходу суттєво змінилося на користь оплати праці. Протягом 2003–2004 рр. відбувалося поступове вирівнювання розподілу доходу, але в 2005 р. внаслідок стрибкового збільшення рівня заробітної плати її частка в структурі ВДВ збільшилася до 55,7%, що супроводжувалося відповідним стрімким скороченням питомої ваги валового прибутку. Такий перекид в розподілі доходів на користь населення спричинив подвійний ефект: по-перше, зумовив потужне збільшення споживчого попиту, по-друге, негативно позначився на нагромадженні ресурсів для майбутнього розвитку, що спричинило значне уповільнення загальноекономічної динаміки. У 2006 р. мало місце подальше підвищення рівня оплати праці у ВДВ, хоча і значно повільнішими порівняно з попереднім роком темпами. Як наслідок, у 2006 р. частка оплати праці у ВДВ перевищила частку валового прибутку, змішаного доходу на 14,1 відсоткового пункта проти 1,6 відсоткового пункта у 2000 р. За попередніми статистичними даними, у 2007 р. відбулося значне скорочення частки оплати праці в структурі ВДВ з відповідним підвищенням частки валового прибутку, чистого доходу, що суттєво активізувало інвестиційну діяльність у країні.

Таким чином, в Україні процеси формування ВДВ за доходами не мають характеру сталої врівноваженої тенденції, а відбуваються переважно у формі шоківих сплесків, що негативно позначається на економічному розвитку і є свідченням відсутності дієвого державного впливу на розвиток економіки.

Разом з тим позитивним чинником, що деякою мірою компенсує негативний вплив від нарощування відносного рівня заробітної плати, є покращання у 2006 р. пропорцій розподілу валового наявного доходу між інституційними секторами економіки на користь нефінансових корпорацій, частка яких збільшилася з 59,5% у 2001 р. до 60,9% – у 2006 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл оплати праці та валового прибутку, змішаного доходу за інституційними секторами економіки у 2001–2006 рр., %

Компонент доходу	Роки	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	ЗДУ	Домашні господарства	НКОДГ
Оплата праці	2001	76,1	2,3	19,4	0,2	2,0
	2002	75,2	2,4	20,2	0,1	2,1
	2003	72,3	2,4	23,3	0,1	1,9
	2004	72,0	4,7	21,7	0,1	1,5
	2005	72,1	4,5	22,4	0,2	0,8
	2006	69,4	4,5	24,0	1,4	0,7
Валовий прибуток, змішаний дохід	2001	59,5	3,5	6,1	33,1	0,9
	2002	56,2	3,8	6,7	35,8	0,8
	2003	59,8	5,4	5,8	32,0	0,7
	2004	59,8	8,6	5,4	29,1	0,6
	2005	58,4	5,6	5,0	34,9	0,5
	2006	60,9	6,1	4,4	34,5	0,5

Джерело: Національні рахунки України, 2006 рік: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2007.

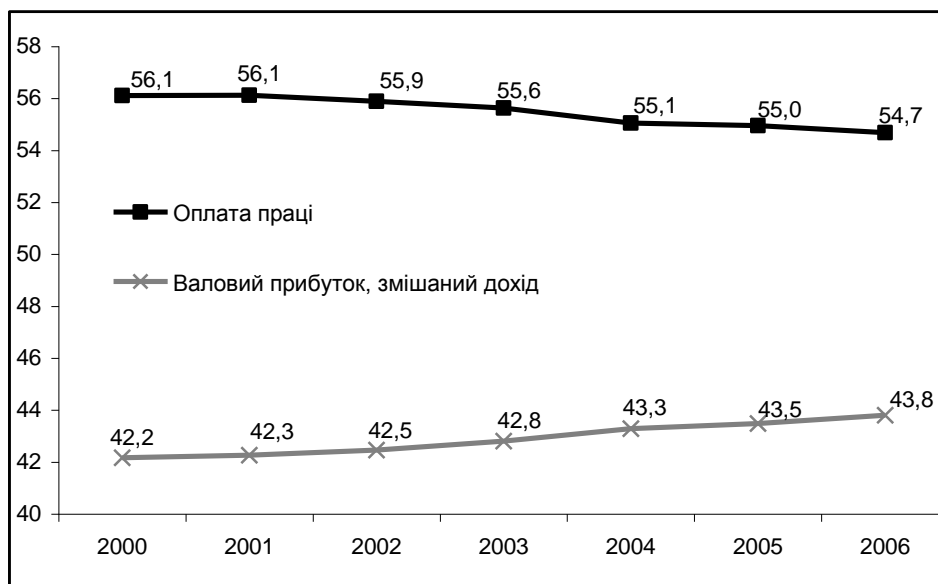
Проте в розподілі оплати праці за інституційними секторами спостерігається негативна тенденція до нарощування частки сектору загального державного управління, що за роки економічного піднесення української економіки у 2006 р. досягла найвищого рівня і становила 24%.

З огляду на тенденції розподілу ВДВ за доходами, що відбувалися в цей період у європейських країнах, слід відзначити їх протилежну спрямованість. Так, починаючи з 2001 р., на відміну від України, у країнах ЄС відбувалося щорічне скорочення розриву між частками оплати праці та валового прибутку, змішаного доходу (рис. 3).

Отже, можна констатувати, що в європейських економіках має місце поступове вирівнювання розподілу доходів між найманими працівниками та суб'єктами підприємницької діяльності. Цей процес зумовлюється реалізацією відповідної економічної політики, враховуює необхідність підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейських товарів і послуг через їх цінову складову.

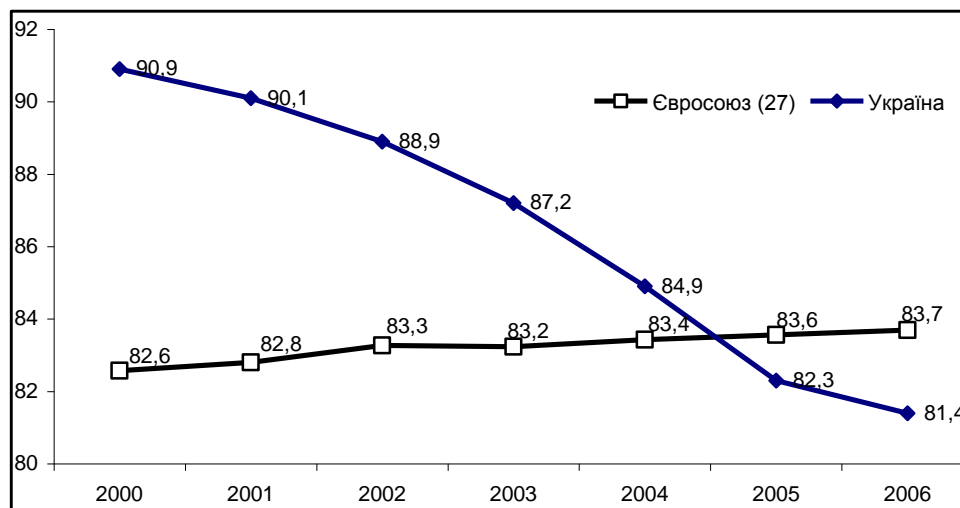
Іншою відмінністю є те, що скорочення питомої ваги оплати праці в структурі ВДВ країн ЄС відбувається на тлі зростання частки найманих працівників

у загальній кількості зайнятих, тоді як в Україні збільшення частки оплати праці супроводжується досить стрімким скороченням цього показника (рис. 4).

Рис. 3. Рівень заробітної плати та валового прибутку, змішаного доходу в структурі ВДВ ЄС (27) у 2000–2006 рр., %

Джерело: розраховано за даними European commission, Eurostat [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal>>.

Рис. 4. Динаміка частки найманих працівників у загальній чисельності зайнятого населення в Україні та ЄС (27) у 2000–2006 рр., %

Джерело: розраховано за даними European commission, Eurostat [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal>; Статистичний щорічник України за 2006 рік / Держкомстат України. – К., 2007.

При дослідженні формування новоствореної вартості за видами економічної діяльності, на наш погляд, визначальними чинниками структурних зрушень є zdeформована структура вітчизняного виробництва товарів та послуг з традиційною перевагою їх низькотехнологічних видів, а також недосконала державна політика стосовно оплати праці.

З огляду на складові зростання питомої ваги оплати праці за агрегованими видами економічної діяльності слід зазначити, що внесок окремих видів був різноспрямованим і суттєво відрізнявся за масштабами. При цьому в 2006 р. порівняно з 2001 р. найбільшою мірою підвищилася питома вага оплати праці у ВДВ у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води (на 27,6 відсоткового пункта), в освіті (на 14,6), у діяльності транспорту та зв'язку (на 12,6) та в будівництві (12,5 відсоткового пункта) (табл. 3).

Таблиця 3

Частка оплати праці у ВДВ України за видами економічної діяльності в 2001–2006 рр., %

Вид економічної діяльності	Питома вага оплати праці у ВДВ		Зміна частки у 2006 проти 2001, в.п.
	2001	2006	
Добувна промисловість	59,77	69,89	10,12
Переробна промисловість	57,34	57,28	-0,06
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	37,27	64,89	27,62
Будівництво	58,18	70,65	12,47
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	39,90	36,23	-3,67
Діяльність готелів та ресторанів	48,08	37,40	-10,68
Діяльність транспорту та зв'язку	41,99	54,63	12,63
Фінансова діяльність	38,27	48,09	9,82
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	44,90	44,40	-0,50
Державне управління	89,32	92,17	2,85
Освіта	71,90	86,51	14,61
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	71,17	80,93	9,76
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	65,10	61,44	-3,66

Джерело: розраховано за даними: Національні рахунки України, 2006 рік: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2007.

Натомість економічна діяльність готелів та ресторанів, оптової та роздрібною торгівлі, надання комунальних та індивідуальних послуг, операцій з нерухомим майном і, що дуже важливо, переробної промисловості, здійснювалася за умови скорочення цього показника з відповідним збільшенням питомої ваги валового прибутку, змішаного доходу.

Потужний зсув у структурі ВДВ виробництва та розподілення електроенергії, газу та води на користь оплати праці, частка якої у 2006 р. проти 2001 р. збільшилася в 1,7 раза, призвів до виходу України за цим показником у безумовні лідери серед інших країн світу, що обрані для порівняння. За даним видом економічної діяльності, що має безумовно монопольний характер, частка оплати праці у ВДВ, наприклад в Румунії, яка є найближчою до України в рейтингу країн, становить лише 51,4%, що на 13,5 відсоткового пункта менше від значення українського показника (табл. 4).

Таблиця 4

Частка оплати праці у ВДВ України та деяких інших країн у 2006 р., %

Країна	Сільське господарство	Добувна промисловість	Обробна промисловість	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	Будівництво	Торгівля	Транспорт та зв'язок
Болгарія	н.д.	27,0	45,0	43,7	36,8	44,6	31,5
Греція	13,0	46,6	46,1	49,6	32,2	21,0	32,7
Естонія	41,6	51,3	62,9	23,1	63,0	49,4	36,8
Ірландія	25,1	46,6	26,9	35,2	68,1	51,1	55,6
Ісландія	н.д.	64,2	87,7	27,9	63,8	77,5	84,9
Іспанія	18,8	56,4	56,7	21,2	55,2	52,4	41,2
Італія	33,2	29,3	59,4	23,0	41,6	36,9	44,6
Кіпр	н.д.	35,7	46,3	26,3	50,4	46,5	55,2
Латвія	34,7	47,8	61,6	44,3	79,7	35,3	34,9
Литва	21,0	29,7	56,1	33,3	54,7	46,1	30,1
Мальта	27,7	33,6	55,7	123,1	51,7	39,4	47,5
Норвегія	31,8	6,1	63,4	13,6	68,6	77,5	54,4
Об'єднане Королівство	36,3	11,7	69,4	18,4	52,1	63,1	71,8
Польща	19,8	58,0	47,7	34,6	36,4	26,7	38,5
Румунія	15,9	2,7	52,2	51,4	29,6	40,7	37,8
Словаччина	34,8	39,0	45,4	21,2	31,0	38,5	31,2
Словенія	21,5	76,4	62,8	36,9	62,6	60,0	49,8
Угорщина	28,3	48,0	51,2	45,6	52,7	60,5	57,1
Україна	20,8	69,9	57,3	64,9	70,7	36,2	54,6
Франція	24,1	54,0	66,4	39,8	57,4	65,7	61,4
Чеська Республіка	48,0	44,8	49,6	24,8	46,5	43,3	36,8

Джерело: розраховано за даними European commission, Eurostat [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>> та статистичного щорічника України за 2006 р.

Україна також має найбільшу частку оплати праці в добувній промисловості, де протягом 2001–2006 рр., як і у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води, відбувалося інтенсивне зростання частки оплати праці в структурі ВДВ, хоча й більш помірними темпами. У 2006 р. проти 2001 р. по добувній промисловості цей показник збільшився в 1,2 раза і становив 69,9%, що суттєво перевищує показники інших країн. Але на відміну від виробництва та розподілення електроенергії, газу та води різниця в значенні відповідних показників України та сусідньої в рейтингу Ірландії є дещо менш суттєвою і становить 5,7 відсоткового пункта. Водночас у переважній більшості інших країн за зазначеним видом економічної діяльності має місце значно менша питома вага оплати праці у ВДВ; найбільш поширені значення цього показника коливаються в діапазоні від 33,6 до 51,3%.

Зрозуміло, що питома вага оплати праці у ВДВ добувної промисловості різних країн переважно зумовлюється домінуючим видом копалин кожної країни, а також структурою галузі, способом та технологічним рівнем видобування. Втім завелика частка оплати праці в українській видобувній промисловості вимагає розробки відповідних заходів з метою доведення її до економічно обґрунтованого рівня.

Окрім виробництва та розподілення електроенергії газу та води і добувної промисловості, висока частка оплати праці у ВДВ сформувалася також у будівництві, яке протягом 2001–2006 рр. було одним із лідерів за темпами її нарощування. Як наслідок, параметри цього показника збільшилися понад 1,2 раза і в 2006 р. становили 70,7%. Серед країн, що обрані для порівняння, це є другий результат після Латвії, де частка оплати праці в ВДВ будівельної діяльності становила 79,7%. Слід зазначити, що лише в Україні та Латвії рівень оплати праці перевищує позначку в 70%, тоді як у більшості інших країн вона коливається в межах 40–60%.

Проте в аграрному секторі вітчизняної економіки та особливо в торговельній діяльності цей показник значно нижчий, ніж в інших країнах. Так, частка оплати праці у ВДВ сільського господарства дорівнює лише 20% і фактично не демонструє тенденції до збільшення. Із країн, що обрані для порівняння, меншу, ніж в Україні, питому вагу оплати сільськогосподарської праці мають лише п'ять країн, що входять до складу ЄС, а саме Болгарія, Греція, Румунія, Іспанія та Польща. Головним чином це пов'язано з домінуванням в аграрному виробництві зазначених країн господарств населення, а не сільськогосподарських підприємств. Це позначається на чисельності найманих робітників і, відповідно, обсягах оплати їх праці та частки останньої в структурі ВДВ.

Водночас проблема оплати праці в сільськогосподарському виробництві є надзвичайно гострою; вона дотепер залишається найнижчою серед усіх видів діяльності і становить 50% від середньої заробітної плати по Україні, 45% – від середньої по промисловості та лише 24% – від найвищої заробітної

плати у фінансовій діяльності [6]. Для піднесення сільськогосподарського виробництва необхідно піднести оплату праці до економічно обґрунтованого рівня з одночасним вирішенням уже застарілої проблеми посередництва.

Для торговельної діяльності окремих країн також є характерними значні розбіжності за часткою найманих виробників у загальній чисельності зайнятих. Це зумовлює наявність широкого спектра значень питомої ваги оплати праці у ВДВ. Так, по країнах, що обрані для порівнювального аналізу, параметри даного показника коливаються в діапазоні від 21,0% (Греція) до 77,5% (Ісландія та Норвегія). Питома вага оплати праці у ВДВ торговельної діяльності в Україні у 2006 р. становила 36,2%, що поступається більшості країн ЄС та іншим розвиненим країнам. Нижчі за українське значення цього показника зафіксовані лише в трьох країнах, а саме Греції, Польщі та Латвії.

Показники України за часткою оплати праці у складі ВДВ переробної промисловості, діяльності транспорту та зв'язку мають середні значення. Так, за коливання даного показника в переробному виробництві від 29,6% в Ірландії до 87,7% в Ісландії, український показник дорівнює 57,3%. Характерно, що частки оплати праці у складі ВДВ всіх інших країн є досить близькими за значеннями і знаходяться в межах від 45,0 до 69,4%.

У діяльності транспорту та зв'язку український показник дорівнює 54,6% за коливання його значення в інших країнах від 30,1% (Литва) до 84,9% (Ісландія). Однак показник Ісландії у зв'язку зі специфікою розвитку транспорту, зумовленою географічними особливостями країни, є нетиповим і значно перевищує параметри інших країн, які перебувають у діапазоні від 37 до 60%.

Попри наявність сталої тенденції до скорочення частки оплати праці в структурі ВВП та ВДВ по країнах ЄС в цілому, розвиток цих процесів в окремих країнах-членах, а також деяких інших розвинених та трансформаційних країнах, які обрані для порівнювального аналізу, має суттєві відмінності як за масштабом структурних зсувів, так і за їх напрямом.

Як видно з даних табл. 5, із обраних для дослідження 31 країни, зниження частки оплати праці у ВДВ відбувалося лише в 18 з них, тоді як у 13 – її збільшення.

З числа старих країн-членів ЄС зниження частки оплати праці у 2006 р. проти 2001 р. відбувалося (різною мірою) в Люксембурзі, Об'єднаному Королівстві, Бельгії, Німеччині, Іспанії, Данії, водночас її збільшення – в Італії, Франції, Греції, Фінляндії.

Також не спостерігається односпрямованої тенденції і серед країн-нових членів ЄС. Так, якщо в Польщі, Словаччині, Румунії та Словенії відбулося зниження питомої ваги оплати праці у ВДВ, то в Болгарії, Естонії, Латвії, Литві та Кіпрі її частка, навпаки, підвищилася.

**Частка оплати праці та валового прибутку, змішаного доходу у ВДВ
України, країн ЄС (27) та деяких інших країн у 2001–2006 рр., %**

Країна	Частка оплати праці у ВДВ			Частка валового прибутку, змішаного доходу у ВДВ		
	2001	2006	Зміна частки	2001	2006	Зміна частки
Бельгія	58,31	56,10	-2,20	36,1	38,2	2,1
Болгарія	39,39	39,55	0,16	55,0	49,5	-5,5
Чеська Республіка	46,65	47,52	0,87	49,5	48,2	-1,3
Данія	62,54	62,48	-0,06	32,0	31,9	-0,1
Німеччина	58,92	54,91	-4,01	36,5	39,6	3,1
Естонія	50,26	50,74	0,48	43,9	43,4	-0,5
Ірландія	44,29	47,54	3,25	49,9	46,0	-3,9
Греція	37,71	38,49	0,78	48,9	49,9	1,0
Іспанія	54,14	52,20	-1,94	41,2	42,4	1,2
Франція	58,12	58,17	0,05	34,6	34,4	-0,2
Італія	43,93	46,16	2,23	47,4	45,0	-2,4
Кіпр	45,99	50,02	4,03	46,7	38,8	-7,9
Латвія	44,09	48,79	4,70	49,2	45,4	-3,8
Литва	42,88	47,37	4,49	50,5	47,4	-3,1
Люксембург	54,94	49,95	-4,99	38,9	43,9	5,0
Угорщина	51,90	52,44	0,53	41,6	41,6	0,0
Мальта	52,92	51,15	-1,78	41,8	42,6	0,8
Нідерланди	57,20	55,56	-1,64	38,0	38,9	0,9
Австрія	56,23	53,80	-2,43	37,8	40,9	3,1
Польща	46,00	40,25	-5,75	46,90	51,4*	4,5
Португалія	57,07	58,27	1,20	38,10	37,8**	-0,3
Румунія	44,77	43,82	-0,95	50,60	49,5*	-1,1
Словенія	60,32	58,75	-1,56	33,40	35,2	1,8
Словаччина	43,99	40,76	-3,23	51,00	53,5	2,5
Фінляндія	54,29	55,67	1,39	41,00	39,6	-1,4
Швеція	64,85	61,77	-3,08	28,50	31,0	2,5
Об'єднане Королівство	61,57	59,64	-1,93	30,80	32,2	1,4
Туреччина	27,57	23,36	-4,21	57,60	56,8**	-0,8
Норвегія	50,08	45,62	-4,47	44,7	49,1	4,4
Швейцарія	66,59	66,05	-0,55	34,1	34,7	0,6
США	62,48	59,70	-2,78	н.д.	н.д.	
Україна	47,89	56,66	8,8	50,13	42,61	-7,5

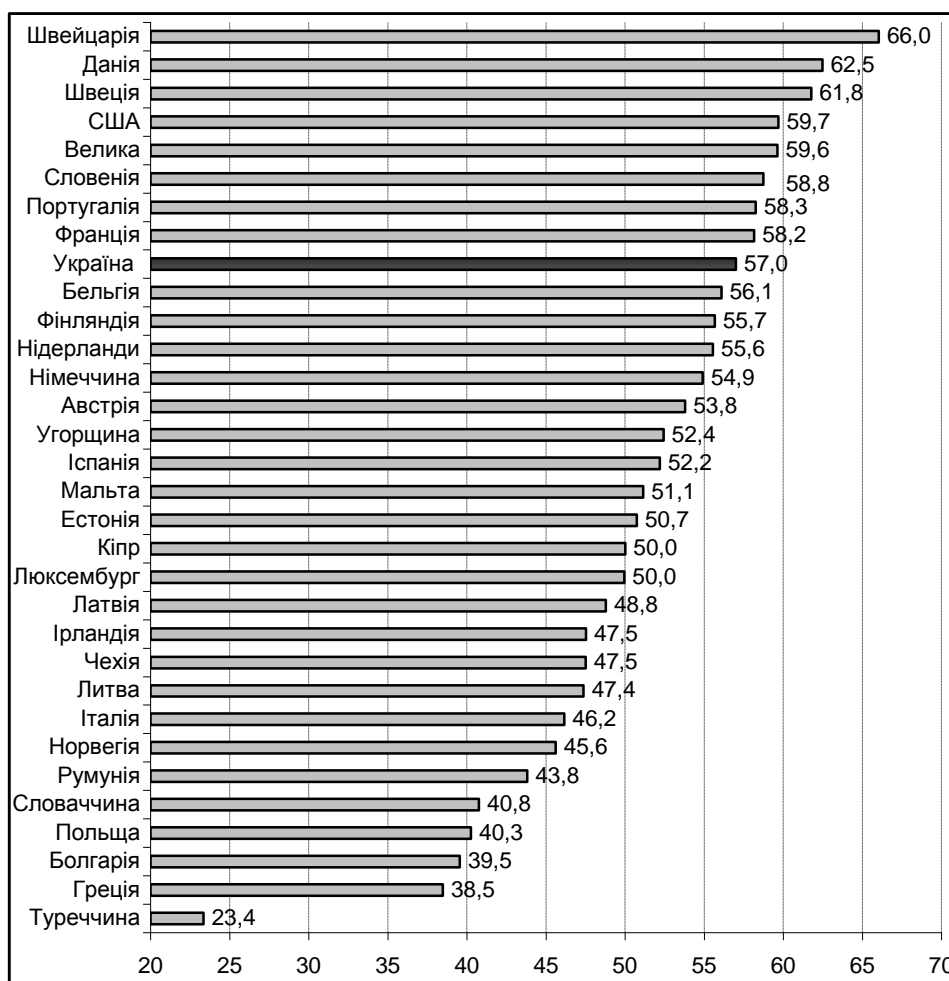
* Дані за 2005 р.; ** дані за 2004 р.

Джерело: розраховано за даними European commission, Eurostat [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>> та статистичного щорічника України за 2006 р.

Наявність даних відмінностей, насамперед, пов'язана з особливостями структури економік різних країн, станом та тенденціями розвитку приватного підприємництва, зміною структури зайнятості та частки найманих працівників у їх загальній кількості.

Але, навіть враховуючи характер різних тенденцій, а також неоднакові масштаби структурних зрушень у структурі ВДВ різних країн, можна констатувати, що процеси, які відбуваються в Україні відрізняються найбільшою інтенсивністю та нерівномірністю.

Наслідком динамічного нарощування в останні роки обсягів оплати праці в Україні стало входження її до групи країн, що лідирують за рівнем оплати праці в структурі ВДВ. Так, за станом на 2006 р., за цим показником Україна випередила більшість країн Європейського Союзу, у тому числі всі країни-нові члени ЄС. Більшу питому вагу оплати праці у межах ЄС мають лише країни з високими соціальними стандартами, такі як Данія (на 5,5 відсоткового пункта), Швеція (на 4,8), Об'єднане Королівство (на 2,6), Франція (на 1,2), а також Словенія (на 1,8) та Португалія (на 1,3 відсоткового пункта), а з не членів ЄС – Швейцарія (на 9,0) та США (на 2,7 відсоткового пункта) (рис. 5).

Рис. 5. Частка оплати праці у ВДВ України та інших країн у 2006 р., %

Джерело: розраховано за даними European commission, Eurostat [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://err.eurostat.ec.europa.eu>> та статистичного щорічника України за 2006 р.

З огляду на те, що за цим ключовим параметром у світовій практиці оцінюються якість життя населення та соціальної політики держави, ефективність роботи бюджетних механізмів, то з наведених даних можна прийти до висновку, що Україна за структурою розподілу доданої вартості вже вийшла на рівень розвинених країн, залишивши далеко позаду практично всі (за винятком Словенії) країни з новими ринковими економіками. Інша справа, що цей показник є узагальнюючим і не враховує як номінальний розмір доходів, так і ступінь розшарування населення за їх рівнем, а також тіньову складову економіки. Відомо, що за соціальними стандартами наша країна разюче програє переважній більшості із зазначених вище країн, що потребує суттєвого покращення ситуації. Але ці проблеми не є предметом даного дослідження, яке має за мету визначення впливу зростання оплати праці на макроекономічні пропорції. Тут виникає інше питання. Чи може Україна на сучасному етапі розвитку погоджуватися з таким розподілом доходів і як це позначиться на перспективах її подальшого економічного розвитку?

За умов, коли збільшення заробітної плати не супроводжується відповідним нарощуванням власного виробництва товарів народного споживання, зростаючий попит населення зумовлює збільшення обсягів імпорتنих поставок. Окрім цього, нарощування доходів населення за рівних умов призводить до автоматичного скорочення ресурсів для нагромадження капіталу, що обмежує можливості підприємств щодо технологічного оновлення виробничої бази і тим самим стримує розвиток національного виробництва і, відповідно, обмежує пропозицію вітчизняних товарів на національному ринку. Тобто виникає потреба в збільшенні імпорту не тільки споживчих, а й інвестиційних товарів та продукції проміжного споживання, що негативно відбивається на загальноекономічній динаміці. Отже, створюється своєрідна пастка, коли зростання оплати праці гальмує розвиток власного виробництва і, як наслідок, звужує можливості для подальшого збільшення її рівня.

На жаль, останнім часом саме така модель розвитку реалізується в українській економіці. Суттєва деформація розподілу ВВП за первинними доходами, що мала місце у 2005–2006 рр., була одним із головних чинників стрімкого збільшення імпорتنих поставок. Внаслідок цього у 2007 р. потенційно можливий рівень загальноекономічної динаміки було "зменшено" на 9,7 відсоткового пункта, що в 1,3 раза перевищує реальні результати року³.

Небезпечною рисою розвитку української економіки є те, що збільшення частки оплати праці в структурі ВВП випереджає динамку зростання її частки в структурі валового випуску, тим більш, що за цим показником українська економіка значно відстає від країн з розвинутою економікою. Так, в

³ Протягом періоду економічного зростання української економіки аналогічна ситуація спостерігалася лише у 2005 р., коли більш негативний вплив справило не безпосереднє зростання імпорту, а безпрецедентне скорочення українського експорту товарів.

Україні її рівень на 8 відсоткових пунктів є нижчим від рівня провідних країн ЄС. Як і загалом, на динаміку цього показника впливають не лише зміни у зростанні самої заробітної плати, але й вартісна структура валового випуску та особливо – матеріаломісткість виробництва. І суттєвіші його відмінності від західних країн зумовлені тим, що саме цей показник знаходиться під найбільшим впливом структурних та технологічних чинників.

Основні види економічної діяльності суттєво різняться за цим показником. Найнижча частка оплати праці у валовому випуску є характерною для сільського господарства та промисловості – у 2006 р. вона становила відповідно 8,7 та 16,3% (у країнах ЄС (15) ці показники становлять відповідно близько 12 та 20%). При цьому, якщо в промисловості частка оплати праці у валовому випуску збільшилася порівняно з 2001 р., то в сільському господарстві вона зменшилася, що пояснюється великою часткою валових прибутків та змішаних доходів домогосподарств від власного виробництва (майже 34% за 2006 р.), чого майже не спостерігається у розвиненому світі, а також найнижчим рівнем та низькими темпами зростання заробітної плати на тлі прискореного розширення технічної бази сільськогосподарського виробництва.

Сфера послуг суттєво випереджає за цим показником інші сектори економіки – тут питома вага оплати праці у валовому випуску становила 31,6%. Проте за окремими видами діяльності сфери послуг цей показник значно коливається. Найвища питома вага оплати праці у валовому випуску має місце в державному управлінні та освіті, найнижча – на підприємствах, що займаються операціями з нерухомістю.

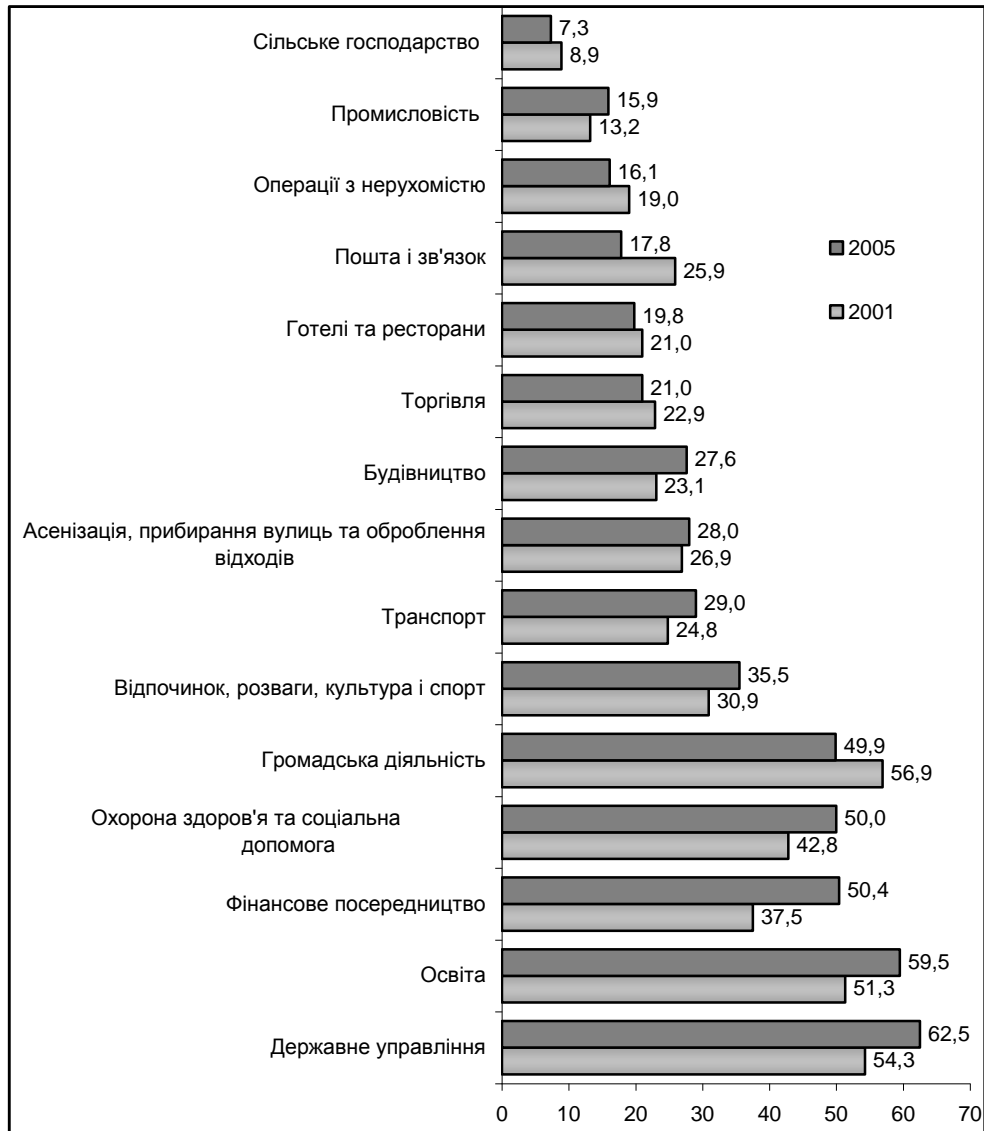
Характер динаміки цього показника за окремими видами діяльності сфери послуг є протилежним. Порівняно з 2001 р., значно збільшилася питома вага оплати праці у валовому випуску державного управління (на 8,2 відсоткового пункта), освіти (на 8), охорони здоров'я (на 7,2), фінансового посередництва (на 8,5 відсоткового пункта). За такими ж видами діяльності, як операції з нерухомістю, готелі та ресторани, торгівля, частка оплати праці у валовому випуску знизилася. Особливо суттєво – на підприємствах пошти та зв'язку – на 8,1 відсоткового пункта, хоча їх діяльність в Україні не повною мірою відповідає міжнародним стандартам, у тому числі з огляду на якість надання послуг та соціальний пакет відповідного персоналу (рис. 6)⁴.

Як по промисловості та сільському господарству, так і по більшості окремих видів діяльності сфери послуг за показником питомої ваги оплати праці у валовому випуску Україна суттєво поступається країнам з розвинутою економікою. Так, значно нижчим, ніж у країнах ЄС, є рівень в освіті (на 14,5 відсоткового пункта) та торгівлі (на 9 відсоткових пунктів). Причому

⁴ Аналізуються дані за 2001–2005 рр., оскільки в таблиці "Витрати-випуск України" Держкомстату України за 2006 р. відсутні дані щодо валового випуску в основних цінах.

му, якщо в освіті питома вага оплати праці у валовому випуску в Україні зростає, то в торгівлі вона скорочується (якщо ж врахувати тіньову складову вітчизняної торговельної діяльності, то динаміка змін буде дещо скоригованою). Водночас слід зазначити, що і в країнах ЄС для торгівлі характерна та ж тенденція.

Рис. 6. Динаміка частки оплати праці у валовому випуску окремих видів діяльності, %

Джерело: розраховано за даними таблиці "Витрати-випуск України" Держкомстату України.

По державному управлінню за цим показником Україна суттєво випередила рівень країн ЄС, що не сприяє збільшенню привабливості вітчизняної економіки в очах іноземних інвесторів (табл. 6).

Таблиця 6

**Питома вага оплати праці у валовому випуску окремих видів діяльності
сфери послуг в Україні та країнах ЄС, %**

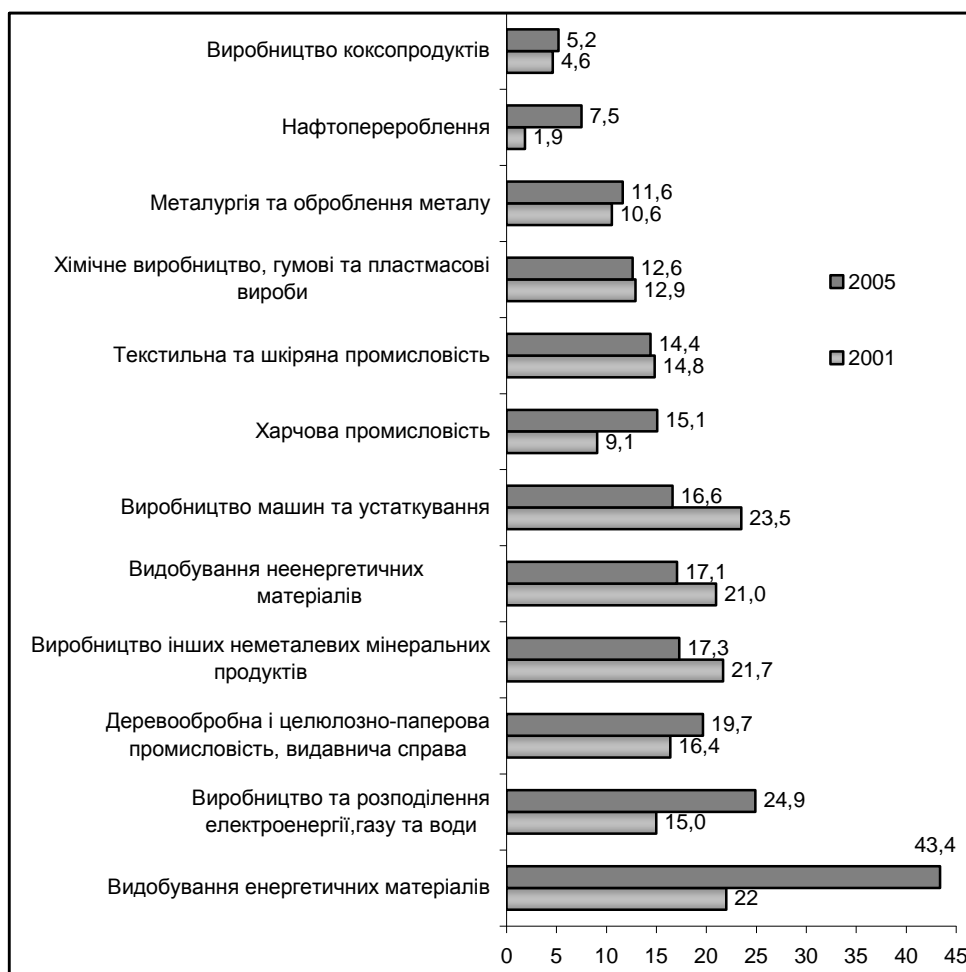
Вид діяльності	Україна	ЄС
Державне управління	62,5	57
Освіта	59,5	74
Охорона здоров'я	50	50
Торгівля	21	30
Будівництво	27,6	30,5

Джерело: розраховано за даними European commission, Eurostat [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>> та таблиці "Витрати-випуск України" Держкомстату України.

Сфера послуг має значно вищу питому вагу оплати праці у валовому випуску, проте недостатній розвиток інфраструктури, обмеженість та слабка диверсифікація сфери послуг зумовлює її нижчу, ніж у провідних країнах, частку в загальному обсязі валового випуску. Так, якщо по країнах ЄС (15) цей показник коливається в межах 72–68%, то в Україні він становить близько 55%. Оскільки для промислового та сільськогосподарського виробництва є характерним значно вища, ніж у решти видів економічної діяльності, питома вага проміжного споживання у валовому випуску, то негармонійна вартісна структура економічних видів діяльності в Україні негативно впливає на загальний показник питомої ваги оплати праці у валовому випуску.

Негативний вплив цього аспекту посилюється неефективною структурою самої промисловості, а саме – значно вищою, ніж у країнах з розвинутою економікою, часткою середньо- та низькотехнологічних видів діяльності, таких як металургія, виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення, де питома вага оплати праці у валовому випуску становить в Україні лише 6–12%. Так, якщо в країнах ЄС (15) частка металургії не перевищує 4,5%, а в середньому становить близько 2% від загального валового випуску, то в Україні у 2005 р. вона сягала майже 11%. На виробництво коксу та нафтопродуктів, де частка оплати праці не перевищує 7% випуску продукції, в Україні припадало понад 5% валового випуску, тоді як у країнах ЄС – не більше 1%.

Частка оплати праці у валовому випуску та його динаміка за окремими промисловими видами діяльності значно коливається. Цей показник стрімко зростає у видобуванні енергетичних матеріалів (майже вдвічі), у виробництві та розподіленні електроенергії газу та води і харчовій промисловості; водночас у машинобудуванні, виробництві будівельних матеріалів та видобуванні неенергетичних матеріалів він суттєво знизився (рис. 7).

Рис. 7. Динаміка частки оплати праці у валовому випуску окремих видів промислової діяльності, %

Джерело: розраховано за даними таблиці "Витрати-випуск України" Держкомстату України.

При цьому харчова промисловість практично відповідає рівню країн ЄС за цим показником. А через відставання із структурною перебудовою машинобудування, де частка оплати праці у валовому випуску скорочується, посилюється розрив України з країнами ЄС – там цей показник зростає і сягає близько 20%. Нижчою порівняно з країнами ЄС є частка оплати праці у валовому випуску української металургії – на 3 відсоткових пунктів. Натомість у видобуванні енергетичних матеріалів цей показник набагато випереджає рівень країн ЄС.

У 2006 р. питома вага оплати праці у валовому випуску продовжувала зростати лише у видобуванні вугілля та торфу, неенергетичних матеріалів, виробництві коксу та газопостачанні. По решті видів промислової діяльності цей показник знизився.

Вище зазначалося, що ці процеси пов'язані як із зростанням заробітної плати, так і з змінами у матеріаломісткості виробництва. Оцінити вплив останнього можна, простеживши зміни питомої ваги оплати праці в собівартості⁵.

Аналіз цього показника свідчить, що по більшості основних видів економічної діяльності спостерігається позитивна тенденція збільшення частки оплати праці в собівартості. Проте в сільському господарстві матеріаломісткість виробництва зростає вищими темпами, ніж оплата праці. По таких видах діяльності сфери послуг, як пошта та зв'язок, операції з нерухомістю, готелі й ресторани та громадська діяльність матеріаломісткість також зростає швидше, ніж оплата праці. Особливо суттєво вона зросла в наданні поштових послуг та послуг зі зв'язку, де частка оплати праці в собівартості скоротилася з 43,4% у 2001 р. до 26,1% у 2005 р., а частка проміжного споживання збільшилася з 51 до 67%.

Негативною ознакою сучасної української економічної ситуації є гіпертрофовано високі витрати на державне управління, де частка оплати праці в собівартості збільшилася найсуттєвіше і значно випереджає рівень країн ЄС. Водночас не найкращим чином характеризує Україну значне відставання освіти від рівня країн Євросоюзу за питомою вагою оплати праці в собівартості – майже на 17 відсоткових пунктів. Значно нижчою є ця частка і в закладах охорони здоров'я України – майже на 9 відсоткових пунктів (табл. 7).

Таблиця 7

Питома вага оплати праці в собівартості окремих видів діяльності сфери послуг, %

Вид діяльності	Україна	ЄС
Державне управління	67,1	65
Освіта	67,2	84
Охорона здоров'я	56,2	65
Торгівля	31,6	35
Будівництво	29,8	31

Джерело: розраховано за даними European commission, Eurostat [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>> та таблиці "Витрати-випуск України" Держкомстату України.

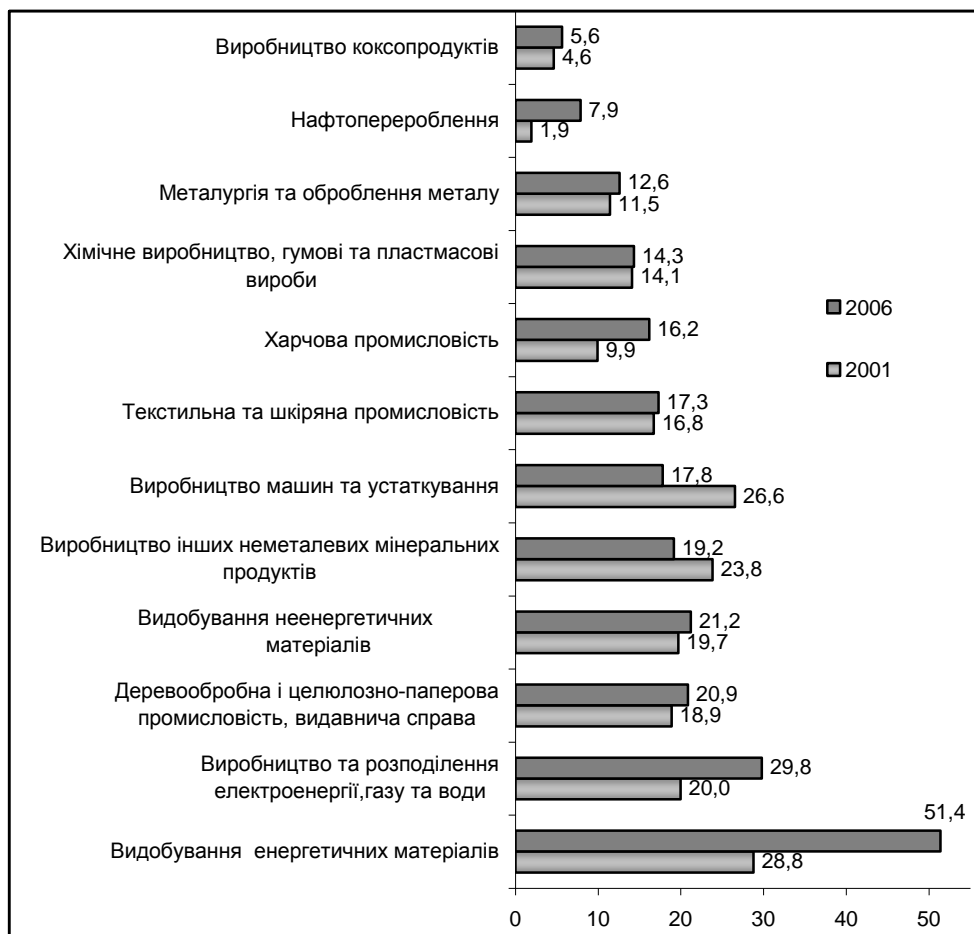
У промисловості загалом тенденція має позитивний характер: питома вага оплати праці в собівартості зросла на 2,6 відсоткового пункта – до 17,5% у 2005 р. проти 14,9% у 2001 р.

Проте по окремих видах діяльності простежується прискорене зростання матеріаломісткості виробництва та, відповідно, зменшення оплати праці в собівартості. Це відбувається у видобуванні неенергетичних матеріалів, ви-

⁵ У цьому випадку собівартість розраховується за даними міжгалузевого балансу як валовий випуск за мінусом валового прибутку.

робництві будівельних матеріалів і особливо суттєво – у машинобудуванні, де частка оплати праці в собівартості скоротилася майже на 7 відсоткових пунктів – з 20% у 2001 р. до 13,8% у 2006 р., а частка проміжного споживання збільшилася з 72 до 78,3% (рис. 8). Це є свідченням на користь необхідності щонайскорішого здійснення структурного оновлення вітчизняного машинобудування, у тому числі з огляду на членство України в СОТ та динамічну зміну параметрів торговельно-економічного партнерства в умовах глобалізаційних процесів.

Рис. 8. Динаміка питомої ваги оплати праці в собівартості виробництва окремих видів промислової діяльності, %

Джерело: розраховано за даними таблиці "Витрати-випуск України" Держкомстату України.

Якщо порівняти структуру собівартості продукції України з країнами ЄС, то можна зробити висновок, що найбільш загрозливою є ситуація в машинобудуванні, де зростання матеріаломісткості поглиблює розрив між Україною та країнами з розвинутою економікою за рівнем представництва

оплати праці в собівартості, що може слугувати непрямим показником зниження технологічного рівня українського машинобудування.

Динамічне нарощування оплати праці з перевищенням темпів зростання ВВП, що відбувається в Україні з 2004 р., призвело до деформації пропорцій валового внутрішнього продукту за первинними доходами.

За часткою оплати праці в структурі ВВП Україна випередила всі європейські країни з новими ринковими економіками та переважно більшість розвинених європейських країн. При цьому підвищення рівня оплати праці не компенсується зниженням частки чистих податків. Як наслідок, у структурі ВВП спостерігається значне скорочення частки валового прибутку, змішаного доходу. За цим параметром Україна відстає практично від усіх європейських країн і особливо – постсоціалістичних.

Розподіл ВВП за первинними доходами в Україні не має характеру сталої врівноваженої тенденції, а навпаки, відбувається у формі шокових сплесків, що негативно позначається на розвитку економіки і є свідченням відсутності цілеспрямованої виваженої економічної політики.

Внесок агрегованих видів економічної діяльності в збільшення вагомості оплати праці був різноспрямованим і суттєво відрізнявся за масштабами. Найбільшою мірою зросла питома вага оплати праці в структурі ВДВ виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, освіти, діяльності транспорту та зв'язку і будівництва. За цим параметром Україна вийшла в безумовні лідери серед європейських країн у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води, а також добувній промисловості, тобто тих видах економічної діяльності, що в першу чергу потребують докорінної модернізації основних фондів.

За часткою оплати праці у валовому випуску Україна поступово наближається до показників країн з розвинутою економікою. Водночас темпи наближення за рівнем доходів є повільними, що обмежує розширення внутрішнього ринку, уповільнює соціальний розвиток, а також стримує формування достатнього потенціалу розвитку економіки.

Проте збільшення питомої ваги оплати праці у валовому випуску має забезпечуватися не лише шляхом прискореного зростання заробітної плати, а насамперед, бути економічним результатом активізації структурних змін та технологічного оновлення виробництва, спрямованих на зниження його матеріаломісткості та збільшення виробництва наукоємних видів товарів та послуг.

Зокрема, якщо по таких видах економічної діяльності, як освіта, охорона здоров'я, пошта та зв'язок, сільськогосподарське виробництво, є необхідним прискорене зростання заробітної плати, то для промислових видів діяльності зростання заробітної плати має ґрунтуватися на реалізації активної політики ресурсозбереження та підвищення продуктивності праці.

Крім того, потребує дієвого державного вирішення проблема вдосконалення оплати праці в державному управлінні з тим, щоб довести її рівень до економічно обґрунтованого.

Зростання доходів населення не супроводжується відповідним нарощуванням вітчизняного виробництва товарів народного споживання, що зумовлює збільшення обсягів імпорتنих поставок. Водночас звуження можливості підприємств щодо технологічного оновлення виробничої бази обмежує пропозицію на внутрішньому ринку не тільки споживчих, але й інвестиційних товарів та продукції проміжного споживання, що також стимулює імпорт. Як наслідок, саме імпорт останнім часом став основним чинником, що стримує загальноекономічне зростання.

За умов значного відставання України від інших європейських країн за номінальним рівнем оплати праці в розрахунку на одного працюючого і наявності об'єктивної потреби в її збільшенні, єдиним шляхом розв'язання цієї проблеми є запровадження ефективної політики підвищення заробітної плати та соціальних стандартів.

Обов'язковою вимогою при розв'язанні цього стратегічного завдання має бути включення оптимізації структури ВВП за категоріями доходу як невід'ємної складової в державну економічну політику з урахуванням реальних можливостей економіки.

Література

1. *Лібанова Е.М.* Кому вигідна дешева робоча сила // Дзеркало тижня. – 2007. – 28 квітня.
2. *Колот А., Григорович С.* Теоретичні та прикладні аспекти підвищення доходів та якості життя населення // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 8. – С. 18–24.
3. *Ревенко А.* Продуктивність праці в сучасних умовах // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 2. – С. 32–37.
4. *Поплавська О.* Бідність населення: шляхи запобігання та подолання наслідків // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 2. – С. 40–45.
5. *Соколик М., Півень М.* Сценарії та наслідки підвищення мінімальних соціальних стандартів у 2007–2009 рр. в Україні // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 1. – С. 21–28.
6. *Крищенко К.* Удосконалення організаційно-економічного механізму управління оплатою праці // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 6. – С. 9–16.